

JAVASLAT A VESZPRÉMI VÁRNAK A VESZPRÉMI TELEPÜLÉSI ÉRTÉKTÁRBA TÖRTÉNŐ FELVÉTELÉHEZ

Készítette:
Somfai Balázs sk.
Veszprém, 2015.

I. A JAVASLATTEVŐ ADATAI

1. A javaslatot benyújtó személy neve: Somfai Balázs ny. levéltáros, munkatársai:
Gyulaváriné Lovassy Klára ny. múzeumigazgató, Nagy Balázs Vince levéltáros.

2. A javaslatot benyújtó személy adatai:

- Név: Somfai Balázs ny. főlevéltáros
- Levelezési cím: 8200 Veszprém, Diósy Márton u. 2/C, VI/18
- Telefonszám: (88) 408-838; (20) 546-1797
- E-mail-cím: somfai.balazs@hotmail.com

II.

A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. A nemzeti érték megnevezése: *A veszprémi Vár, mint a hazai föld megkülönböztetett pontja és a magyar történelem kiemelkedő jelentőségű helyszíne.* (Röviden: *A veszprémi Vár.*)

2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása: Kulturális örökség (szélese értelmezve).

3. A nemzeti érték fellelhetőségének helye: Veszprém város.

4. Az értéktár megnevezése, amelybe a nemzeti érték felvételét kezdeményezik: Települési értéktár.

5. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása:

A veszprémi Várhegy sajátos természetföldrajzi alakzat: a fennsíkszerű környezetéből nem kiemelkedő, hanem attól meredek falú völgyek által elkülönített hosszúkas hegyhát, amely célszerűen csak egyetlen helyen közelíthető meg.

A Várhegyet e jellemzői, továbbá az ivóvíz elérhetősége és a távolsági utak közelsége predesztinálta arra a történelemben, hogy jól védhető erődített helyé és rangos település színhelyévé váljon. Mint a fejedelmi terület nevezetes pontja, kiemelkedő szerepet játszott a magyar állam és az egyház megszervezése során. Veszprém hagyományosan "a királynék városának" minősült. Veszprém vára a hódoltság korában is nagyon fontos funkciót viselt a magyar végvárak övezetében, nemcsak hadtörténeti, hanem eszmei szempontból is.

A háborús korszakok másfél évszázada után, a XVIII. század elején a béke és az újjáépítés kora köszöntött Veszprémre is. A veszprémi Vár mint történelmi színhely így vált a fél Dunántúlra kiterjedő illetékességű veszprémi püspökök reprezentatív székhelyévé, valamint a Vár hadi funkcióinak elmúltával a vármegyei közigazgatás és jogszolgáltatás szilárd centrumává.

A papság, az egyházi rend szellemi ereje, az iskolák, a paptanárok szellemi potenciálja, valamint a vármegye által is támogatott hazafias irányú mozgalmak -- pl. a magyar jogi nyelv megújítására -- a veszprémi Vár kulturális központ jellegét is mind erősebben kidomborították. A városi közigazgatásnak a Vártól való végleges elszakadása (1885) és az új Vármegyháznak is a Váron kívüli megépülte (1887) egyfajta profiltisztulást eredményezett a Vár társadalmi szerepviselésében is.

Az ország történetének változatos, gyakran viharos évtizedei után, melyekben a veszprémi Vár is osztozott, az 1980-as évtized hozta el azt, hogy a veszprémi Vár a történelmi múltjához mindinkább méltó társadalmi, közéleti, kulturális életet tudjon felmutatni. A folyamat a rendszerváltás után teljesebben ki. A veszprémi Vár ma a Veszprémi Érsekség, az MTA Veszprémi Területi Bizottsága, a Pannon Egyetem társadalomtudományi kara székházainak, a Vass László Gyűjteménynek, a Gizella Királyné Egyházmegyei Gyűjteménynek, az Érseki és Főkapitányi Levéltárnak, a Teguláriumnak, a Várkapu és Vármúzeum, a Dubniczay-palota, a Szaleziánus intézményeinek, a Veszprémfeszt nevű ünnepi játékok helyszínének az otthona; a Tűztoronytól a Gizella-kápolnáig és a Szt. György-kápolnától a Várkútig és a Veszprémi Panteonig számos további történelmi látnivalót és helytörténelmi nevezetességet kínál a város minden polgárának és minden látogatójának.

6. Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett:

A veszprémi Várat a történelmi múlt erős hagyománya tette a Veszprém városi polgári öntudat meghatározó tényezőjévé, és a jelenkor számos ott működő intézménye, a városi nagyrendezvények és a rangos látnivalók a város történeti, turisztikai, idegenforgalmi hírnevének életőivé. A veszprémi Vár sok épülete műemléki védelmet élvez, a Vár és közvetlen környezete mint területrész is műemléki védelmet élvez, a Várat a Nemzeti Örökség Bizottsága a nemzeti örökség részévé nyilvánította. A Várban emlékhelyek, emlékjelek és műalkotások egész sora, valamint több kiállítóhely is látható. A várbeli templomok és közterületek szakrális használata is élő gyakorlat. A Veszprémbe látogató nagyközönség számára a Vár az egyik legfontosabb vonzerő.

Veszprém városnak a magyar történelemben elfoglalt történeti szerepe és a Vár folyamatos közéleti-kulturális jelentősége megadja a súlyát a javaslat hitelének, ami a magasabb nemzeti értéktári kategóriába történő felterjesztésnek is indoka lehet.

7. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája: lásd a mellékletek közt a válogatott szakirodalmi címjegyzéket!

8. A nemzeti érték hivatalos weboldalának címe: --

III.

MELLÉKLETEK

1. A veszprémi Várhegy földrajzi jellemzése.

- 1. kép: Rétegszintvonalas térkép részlete a domborzati nevekkal.
- 2. kép: A Vár helyszínrajza. Balassa László vázlata.
- 3. kép: A Külső-Vár vázlatos keresztmetszete. Balassa László rajza.

2. A veszprémi Vár, mint épített szellemi örökség.

3. Műemléki jellemzés.

- 4. kép: A Vár középső szakaszának keleti oldala a belső várkapuval. Vázlat, 1759.

4. Adatsorok.

- (1) Egyházi, világi rangemelkedés, közigazgatási, közhivatali fejlemények.
- (2) Oktatási, tudományos, művészeti, közművelődési fejlemények.
- (3) Ostromok, megszállások, tűzvészek, a veszprémi Vár szenvedései.
- (4) Építészet, műemlékvédelem, műszaki fejlesztés.
- (5) Emlékállítás, elismerés, jelképiség, a lokálpatriotizmus erősítése. A társadalmi tudatosítás, az idegenforgalmi népszerűsítés ügyei.
- (6) Szentjeink, nagyjaink megbecsülése, kiemelkedő ünnepi alkalmak, nagyobb rendezvények, rendezvénysorozatok.

5. Válogatott szakirodalmi címjegyzék.

*

1. A veszprémi Várhegy földrajzi jellemzése

A veszprémi Várhegy igen sajátos természetföldrajzi alakzat: a fensíkszerű környezetéből jórészt meredek völgyek által körülvett hosszúkas fensíkdarab. Délkelet felől a kissé alacsonyabb Piacdombhoz csatlakozik. Északi-északnyugati folytatása a nagyon meredek oldalú és még keskenyebb, viszont alacsonyabb Benedek-hegy. Tulajdonképpen a Várhegy is két részből tevődik össze, egy markánsabb, szélesebb északi részből -- itt épült fel a történelmi időkben az eredeti vár, később: Belső-Vár -- és a lényegesen keskenyebb Külső-Várból. Fontos körülmény még, hogy a Várhegynek a két ellenkező végén vannak a viszonylag magasabb területrészei, vagyis a Várhegy felszíne közép felé enyhén lejt. Ennek megfelelően a Várhegynek elsősorban a két végén keletkeztek erődített pontjai a történelem során, északon a bástyafoknál (a "Világvégén"), ill. a templomok tájékán és délről a Tűztoronyánál. Kétségtelenül a Tűztorony körül található a Várhegy legmagasabb pontja ma is.

A Várhegyet délnyugatról a Hosszú-völgy választja el a Jeruzsálem-hegytől, a völgy alján az egykori Ördög-árok vizével. Nyugatról a Betekints-völgy húzódik, alján a Vár felé közelítő Séd-folyócskával, mely a Várhegy és a Benedek-hegy együttesét éles kanyarokkal megkerülve kelet felé távozik a Buhim-völgyön keresztül. A Séd északnyugatról a Temetőhegyet, északról-északkeletről a Csapószert különíti el a Vártól.

A hegy anyaga a szomszédos dombok anyagával megegyezően dolomit. Szerkezetileg a Várhegy két, egymással párhuzamos törésvonal közt alakult ki, melyek a Hosszú-völgy és a Buhim futását meghatározták. A hegy belsejében ferdén húzódnak a kőzetrétegek, méghozzá általánosságban kelet-északkelet felé megdőlvé. Ennek következménye, hogy a Várhegy keleti oldalán nagyobb az omlás veszélye és gyakori jelenség a kúszótalaj.

A Várhegy tömbje kb. 380--400 méter hosszúságú (a "Világvége"-várfok és a Tűztorony, ill. a Vár utca töve között). Szélessége változó. A mintegy 180 méteres hosszúságú Belső-Vár szélessége a legmeredekebb szakaszokat tekintve kb. 130--140 méter, a hegy könnyebben beépíthető hátán kb. 80--90 méter, ami máris megmagyarázza a várfalaknak, majd

támfalaknak a mind kijjebb való építését. A Külső-Vár keskenyebb, beépíthető sávja a hajdani Régi-Vármegyeháznál eredetileg 50 méter körüli méretűre is beszűkült.

A Várhegynek a környezetébe való szerves illeszkedését bizonyítja, hogy az egyébként ismeretlen korban épített várkút eredeti, rendeltetésszerű mélysége megegyezik a Vár alatt folydogáló Séd vízszintjével.

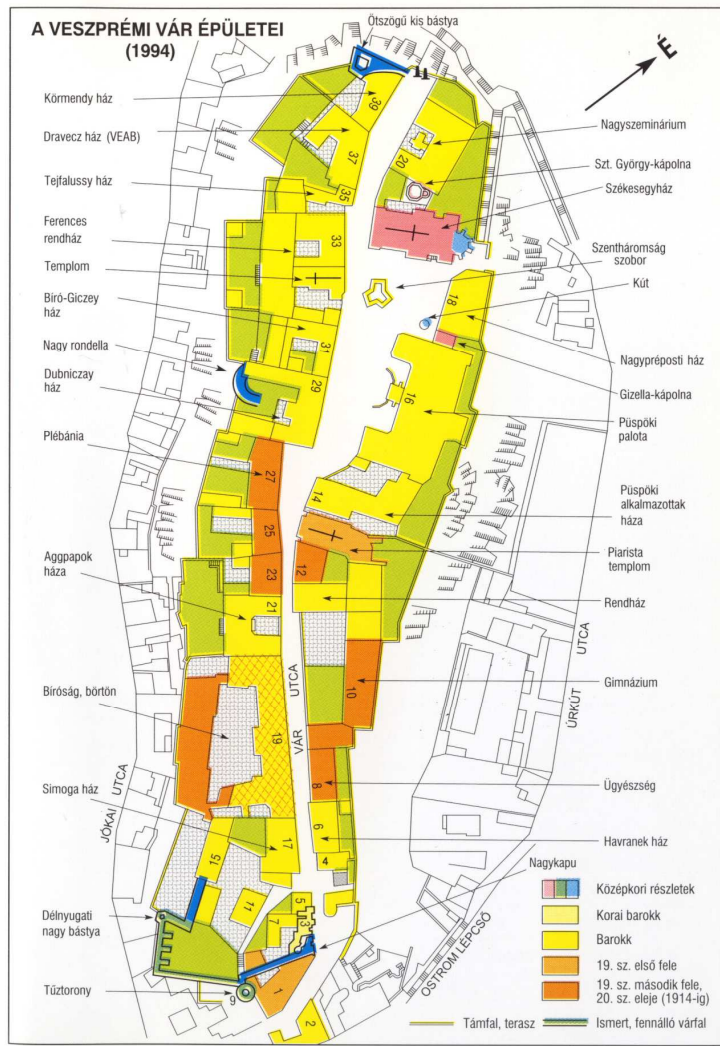
A hegy platójának tengerszint feletti magassága kb. 255--260 méter. A Séd partjái kb. 225 és 220 méter közötti, ez utóbbi értéket a Buhim-völgybeli nagy kanyarulatánál éri el. A Benedek-hegy tetőpontja 250 méter körüli. A Piacdomb, amely a Vár felé szintén lejt néhány métert, az Óváros tér keleti ívében keresendő legmagasabb pontján is 255 méter alatt marad.

A szomszédos dombok közül a Jeruzsálemhegy háta 250--260 méter tengerszint feletti magasságú, a Temetőhegynek a párhuzamos utcákkal beépült, viszonylag lapos háta éppen 250 méter feletti, a Csapószer lankásabb része is 250 méter körüli. Bizonyos, hogy a Várhegy mint erődített hely számára a Jeruzsálemhegy jeletette a legnagyobb veszélyt, mivel egy szinten van vele és ez esik hozzá a legközelebb, a Vár nyugati falaitól alig 100 méterre már állhattak ellenséges ágyúk. Valóban, innen érte a legtöbb ágyúzás is a hódoltság korában. A Cserhát, ill. a Giricsedomb 250--260 méteres domboldalai helyzetüknél fogva, a 250--255 méteres magasságú Szalay-domb pedig a Vártól való nagyobb távolsága (600--700 méter) következtében jelentett kisebb veszélyt rá. Nyilvánvaló, hogy a veszprémi Vár a középkorban, az ágyú előtti korok viszonyai közt élte fénykorát, erre predesztinálta mérete, alaprajza, a tájban való elhelyezkedése.

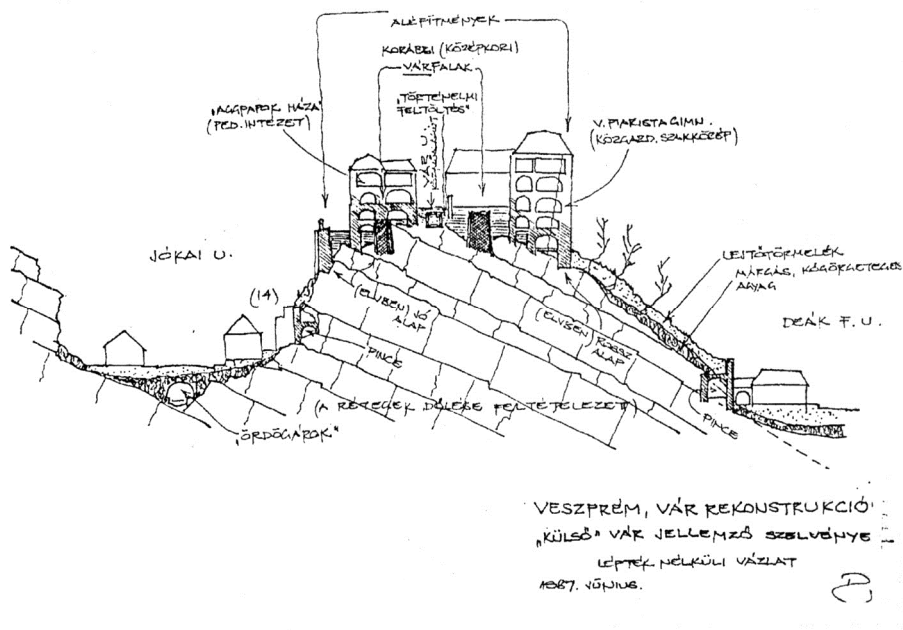
Eltekintve a várostomoktól, a Várnak jól felszerelt hadi gépezettel való megközelítésétől, a veszprémi Vár alapjában mégis nehezen megközelíthető erődített helynek számított. Mindenekelőtt a hegy meredek sziklafalai és a folyóvölgytel majdnem teljes körbevétele miatt. A Várhegyet mérete, alakja és hátának csaknem megközelíthetetlen mivolta, továbbá az ivóvíz elérhetősége és a távolsági utak közelsége tette vonzóvá védelmet igénylő megtelepedésre és ezért erődítésre. Hasonló természeti adottságú és hasonló társadalmi igények kielégítésére kínálkozó helyszín nincsen a közelebbi környéken. Némiképp hasonló jellemzőjű helyek kissé távolabb találhatók, nem véletlenül, város helyé válva (Hölgykő vára /Városlőd/, Essegvár /Bánd/, Csesznek vára, esetleg Bakonyújvár /Bakonyszücs határában/).

A meredek sziklafalak adottsága, megtoldva a kifejezetten hosszúkás, leginkább egyutcás alaprajzzal, a veszprémi Várhegyet és Várat -- különböző mértékben -- rokonítják a budai Várhoz, főleg annak déli, keskenyebb részéhez, Árvavárhoz (a Kárpátokban, Szlovákia), a horvát Tinninhez (Knin, Dalmáciában), vagy akár a Fekete-tengerbe benyúló Kaliakra-fokon álló erődítéshez (Dobrudzsában, Bulgária). A felszínbe bevésődött folyóvölgy által körbevett Veszprém hasonló adottságú topográfiai testvére lehet még -- más-más léptékben -- Pazin (Pisino, Isztiában), Bautzen (Felső-Luzsicában, Németország), vagy akár a svájci főváros, Bern városmagja is. Ezek a hasonlatosságok többet jelentenek a látványosságnál, a turisztikai nevezetességnél, mivel valahol a településtörténeti párhuzamok tanúsítványát rejtik, a közös európai történelmi városépítészet sokban meghatározó formaalkotó elemeit mutatják fel. Ezért fontos a Vár minden valóságos és átvitt értelemben vett kövének megóvása és a Várhoz fűződő hagyományok ápolása és továbbadása.

2. kép

3. kép

2. A veszprémi vár, mint épített és szellemi örökség

Ferenc Tamás grafikája¹

Veszprém város szimbóluma, kiemelt fontosságú szakrális hely, a történelmi idők találkozási pontja, egyházi központ, püspöki és érseki székhely, a magyar királynék koronázási helye, a szellemi élet és művészet fellegvára, a sziklára épült történelem: a veszprémi vár.

A frank-szláv korban, a 9. században épült Veszprém első keresztény temploma, a Szent György kápolna a vár területén. Veszprém ebben az időben már jelentős erősség volt. A 10. században tovább növekedett a város központi, stratégiai szerepe, nehezen bevehető várnak és fejedelmi székhelynek tartották. A város földrajzi elhelyezkedésének, illetve a vár természetes védelmet biztosító mészkő sziklájának köszönhetően valószínűsíthető, hogy már a 9. század előtt is fontos és meghatározó központ lehetett.²

A veszprémi püspökség – feltételezhetően az első (1001-ben már biztosan létező) Szent István által alapított püspökség – központja, a város első keresztény temploma is a veszprémi várban volt. A 10. században, Géza fejedelem korában épült Szent Mihály székesegyház újjáépítése Gizella királyné nevéhez fűződik. A veszprémi székesegyház a királynék koronázó temploma és temetkező helye volt.³ Gizella királyné sok időt töltött Veszprémben, az általa építtetett székesegyház mellett, a Gizella kápolna közvetlen déli

---

¹ A grafika a következő internetes oldalról lett letöltve:

http://www.latvany-terkep.hu/magyar/oldalak/veszprem_vara/

² Gutheil Jenő: *Az Árpád-kori Veszprém*, Veszprém 1979, 27–28.

³ Uo. 64–66.

szomszédságában épült fel udvarháza, a veszprémi királyi palota, amely a mai püspöki palota helyén állhatott.⁴

Amíg a veszprémi székesegyházzal kapcsolatos kiváltságok a királynék városává emelték Veszprémet, addig a város területén és a várban működő egyházi intézményekben a kor műveltségét magas szinten oktatták, megteremtve a kultúra és a művelődés alapjait. A veszprémvölgyi monostor, a Szent Katalin zárda és a várban működő híres veszprémi főiskola jelentős szellemi forrásai voltak a tudomány, a kultúra megteremtésének és ápolásának a püspöki székhelyen. Az Árpád-kori veszprémi vár legnagyobb díszje és büszkesége a székesegyház mellett a 13. századi híres jogi főiskolája volt. Közel egy évszázadon keresztül III. Béla korától (1172–1196) 1276-ig működött a veszprémi várban a veszprémi „studium”, vagyis jogi főiskola, a hazai jogi oktatásnak központja. Minden körülmény biztosított volt ahhoz, hogy a veszprémi főiskola egyetemmé fejlődjön, amikor 1276-ban Csák Péter seregei elpusztították ezt a híres intézményt. A főiskola épülete nagy valószínűség szerint a későbbi szeminárium területén állhatott.

Oktatási funkciót betöltő intézmények voltak a vár területén a már említett 1276-ig működő veszprémi jogi főiskola, a 17. század második felében a református iskola, majd a 18. században megépült szeminárium és az 1711-től a városban működő piarista szerzetesek által fenntartott Veszprémi Piarista Gimnázium.

A 18. század közepe lényeges változást hozott a veszprémi vár topográfiájában. Eszterházy püspök utóda, Acsády Ádám, miután befejezte a székesegyház építését, új püspöki palotát építtetett 1733-ban a belső várkapu oldala mellett. A belső várkapu tetején három toronyszerű építmény állt.⁵ Az új püspöki palota emeleti nagytermében tartották a megyegyűléseket, a mellette található kisebb helyiség pedig megyei levéltárként szolgált. Földszintjét Biró Márton püspök a kispapoknak rendezte be. Acsády és Biró Márton idejére esik a belső várat elválasztó kapu- és falmaradványok elbontása. A végvári korszakban a várat a kisebb házegységek és szűk sikátorok jellemezték. A barokk kor házépítkezései során jellegzetes változások következtek be. Eltűntek a külső vár keleti területére régebben jellemző zsákutcák, a belső vár kettős házsorai a nyugati oldalon, és megszűntek az elaprózott kisebb telkek, elbontották a házakat. A megüresedett helyeken egyházi épületek, közintézmények, és magánházak épültek fel. Széles homlokzatú emeletes házakat, a vár falára vagy újabb támfalakra támaszkodó kisebb udvarokat, függőkerteket építtettek.⁶

⁴⁴ Gutheil Jenő: *Az Árpád-kori Veszprém*, Veszprém 1979, 67.

⁵ Ez a sajátos kialakítása a kapunak azért is érdekes, mert később a megye címerébe is bekerült ez az ábrázolás.

⁶ Korompay György: *Veszprém*, 49-50. o.

Az, hogy a vár alapvetően barokk külsővel rendelkezik, a 18. század püspöki és káptalani építkezéseinek köszönhető. 1723-ban megkezdődött a székesegyház felújítása. 1730-ban a ferences templom, 1733-ban Acsádi Ádám veszprémi püspök új püspöki palotát építtetett, 1741-ben a nagyréposti palota, 1751-ben a Dubniczay-palota, 1754 és 1763 között pedig a vármegyeháza (ma a Veszprémi Törvényszék épülete) követte. Padányi Biró Márton püspök 1750-ben több épület elbontásával kialakította a mai Szentháromság teret, amelyen felállíttatta a Szentháromság-szobrot.

A 18. század második felében épültek a kanonoki házak, valamint több barokk stílusú gazdasági és lakóépület. 1776–1778 között Koller Ignác püspöksége idején készült el a barokk stílusú püspöki palota és a püspöki alkalmazottak háza, 1778-ban pedig az aggpapok háza. 1782-ben megépítették a vár északi fokán a nagyszemináriumot.⁷ A vár legdélebbi pontján található a Tűztorony (korábban Vigyázótorony), amelynek alsó része középkori, felső része pedig [1814](#)-ből való. A Szent Mihály Bazilikát 1907-1910 között újították fel neoromán stílusban.

A vár funkcióját tekintve az évszázadok során erődítmény, szakrális hely, közigazgatási, igazságszolgáltatási és egyházi központ, a tudomány, művelődés és művészet kiemelkedő helye lett.

A vár különböző zenei és művészeti fesztivál, kiállítás tere és otthona ma is. A Veszprémfest (korábban Veszprémi Ünnepi Játékok) már több, mint egy évtizede minden nyáron a különböző zenei műfajok világhírű előadóit hozza el a várba, a püspöki palota elé, a Szentháromság térre. A vár, mint a Veszprémi Utcazene Fesztivál egyik helyszíne teret ad az amatőr zenészeknek, hogy megmutathassák magukat. A várban található Szaléziánus Érseki Turisztikai Központ (Biró-Giczey Ház) számos konferenciát, kiállítást szervez. A Dubniczay Palotában találjuk a László Károly Modern Képzőművészeti Gyűjteményt, a vár területén kapott helyet a Vass László Gyűjtemény, a Csikász Galéria, a Gizella Királyné Múzeum és a Hősök Kapuja.

A modern világban sok minden átértékelődik, változik, de a veszprémi vár a veszprémieknek és a hozzánk látogatóknak is magát a történelmet jelenti.

---

⁷ Böszéné Szatmári-Nagy Anikó: *Veszprém város története a kezdetektől napjainkig*, 100–104. o.

Bibliográfia

Böszéné Szatmári-Nagy Anikó: *Veszprém város története a kezdetektől napjainkig*, Veszprém 2008.

Erdélyi Gyula: *Veszprém város története a török idők alatt*, Veszprém 1913.

Gutheil Jenő: *Az Árpád-kori Veszprém* 1979.

Hungler József: *Veszprém településtörténete*, Veszprém 1988.

Hungler József: *A török kori Veszprém* 2009.

Korompay György: *Veszprém*, Budapest 1957.

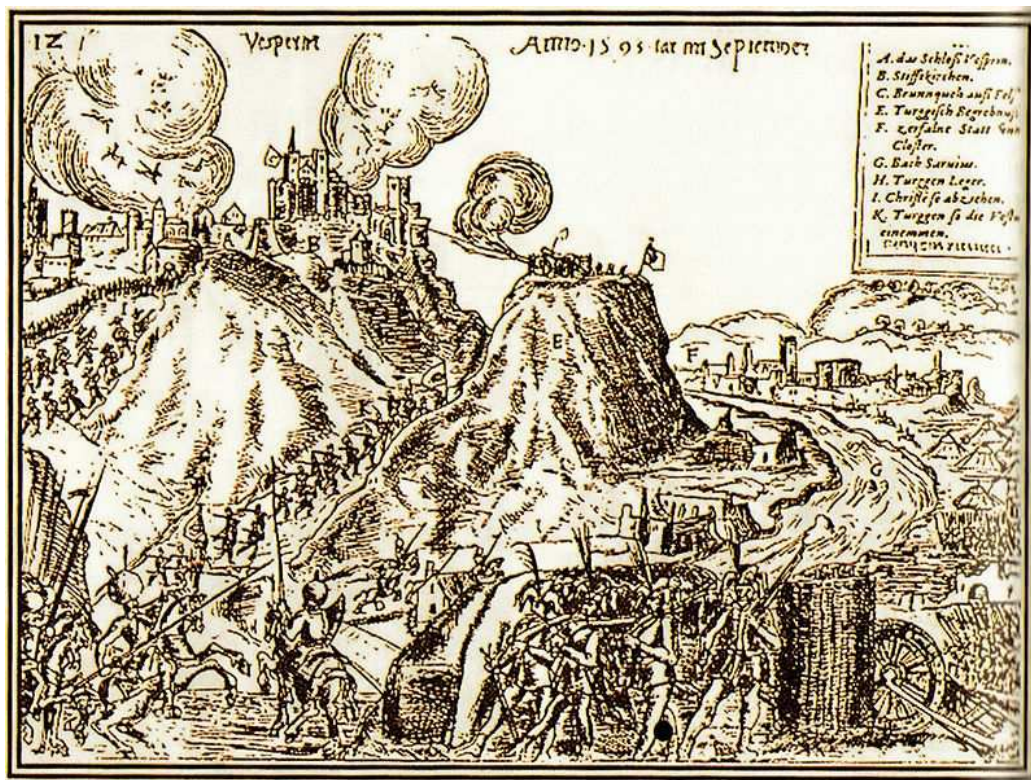
Lukcsics József: *Veszprém város újkori története*, In: *Veszprém múltja és jelene*, Veszprém 1912.

Lukcsics Pál – Pfeiffer János: *A veszprémi püspöki vár a katolikus restauráció korában*, Veszprém 1933.

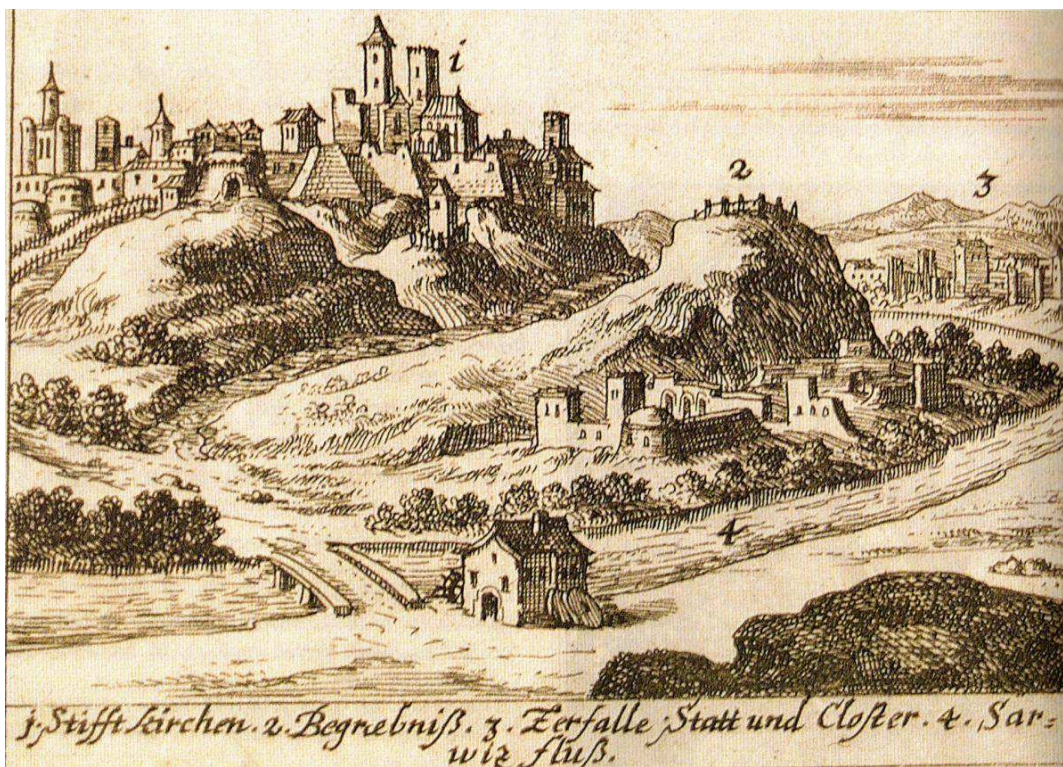
http://www.latvany-terkep.hu/magyar/oldalak/veszprem_vara/

http://www.civertan.hu/legifoto/legifoto.php?page_level=831

[NBV]

Veszprém 1593-as ostroma (Wilhelm Peter Zimmermann)

Veszprém látképe Georg Krewitz 1685-ben megjelent könyvéből

Friedrich Bernhard Werner rézmetszete 1730 körül Veszprémről

Veszprém látképe 1860 körül (Rohbock metszete)

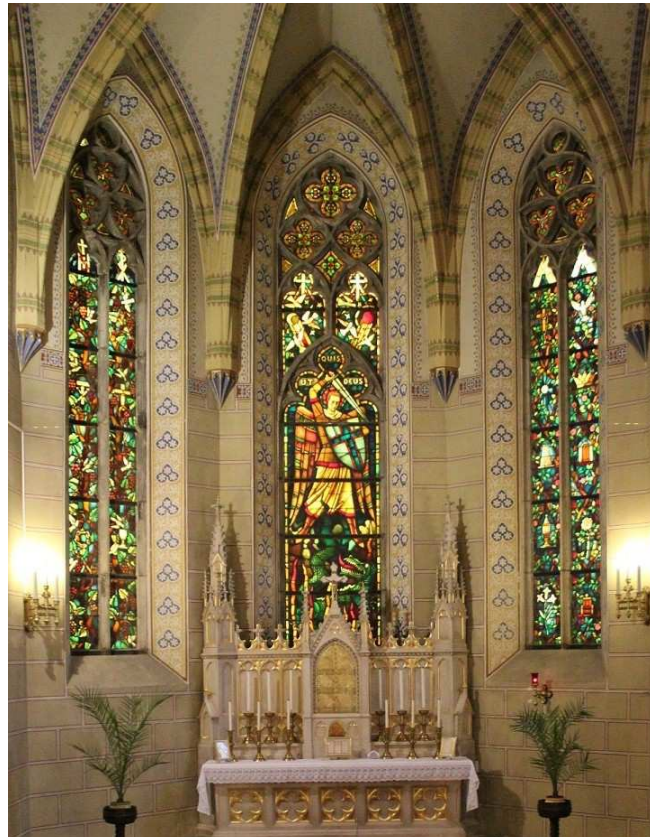

Légifotók Veszprémről⁸

---

⁸ A légifotók a megjelölt internetes oldalról lettek letöltve:
http://www.civertan.hu/legifoto/legifoto.php?page_level=831

A veszprémi Szent Mihály Bazilika főoltára és üveglaka⁹

⁹ A fotó a megjelölt internetes oldalról lett letöltve:

Ferenc Tamás grafikája¹⁰

<http://veszprem.varosom.hu/latnivalok/vallasi-epuletek/Szent-Mihaly-Szekesegyhaz.html>

¹⁰ A grafika a megjelölt internetes oldalról lett letöltve:

http://www.latvany-terkep.hu/magyar/oldalak/veszprem_vara/

3. Műemléki jellemzés

A veszprémi vár bizonyíthatóan már a bronzkorban lakott volt; ekkor még földbe mélyített lakógödrökben éltek az emberek. A fennsík peremeit cölöpökkel erősített földsáncsal vették körül.

A honfoglalás idején már erődített központ, templom létezhetett itt.

A középkorra a várban lévő kőépületeket –az egyházi központot és kerek templomot /későbbi nagyszeminárium helyén/ és a fejedelmi – királyi palotát /jelenlegi Érseki palota helyén/ külön földsánc is védte.

A földsáncok felújításai során fokozatosan, lassan kőfalak emelkedtek, kialakult a külső- és belső vár védelmi rendszere, amelyet Giulio Turco hadmérnök térképe /1570 körül/ alapján a vár egyre több pontján sikerül beazonosítani.

A középkori –sáncok védte várhegyen a templomokon, néhány nagyobb kőházon túl egészen kisméretű magánházak lehettek. 1696-ban a belső várban 48, a külső várban 49 db lakóépület volt.

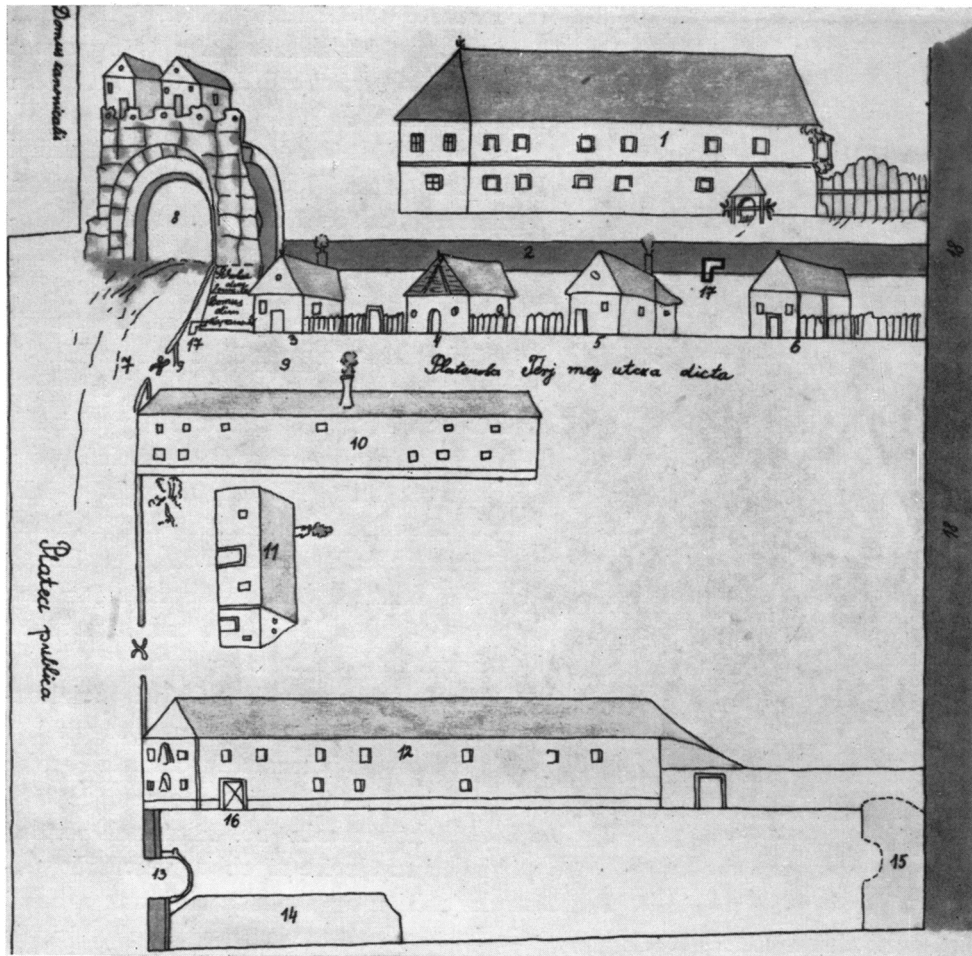
A külső vár kapujától a régi püspöki lakig egy utca vezetett, majd ott kettéválva a mai kilátó, illetve a benedekhegyi lejáró felé folytatódott. A belső vár nyugati részén két sor ház volt, a régi püspöki palota és templom között két ház sor, a templomtól északra szintén két ház sor vezetett. A fennsík kiöblösödő részeiben „Térj meg” utcához hasonló kis közökön lehetett az apró házakat megközelíteni. /ld. Veszprém várának 1759-ben tanukihallgatások alapján készült helyszínrajza./

A török ostromok, az 1702. évi védmű felrobbantás, 1704-ben a Heister-féle vár-felégetés nyomán a romos házrengeteget a barokk kori építkezések számolták fel. Kialakult a Szentháromság oszlop körüli tér, szélesedtek az utcák, az épülő barokk paloták 2-3 kisebb épület területére épültek.

A veszprémi vár meghatározó „átrendezője” tehát a barokk kor volt. Átláthatóságot, a kornak megfelelő infrastruktúrát és ÉRTÉKET teremtett. Köszönhetjük ezt a kor építészeinek: a helybéli Tietharth Józsefnek, Fellner Jakabnak, Petersdorffer Andrásnak, Tummler Henriknek.

A XIX. –XX. század építkezései némileg átalakítottak, bővítettek, módosítottak régi házakat, de a várnegyed barokk-alaphangulata megmaradt. Eltűnt a vármegyeház, a „kis kastély”, helyükön bíróság épült. Új szárnyal bővült a piarista gimnázium. Újjáépült a székesegyház /Aigner Sándor 1910/, a ferences templom homlokzata, emeletréépítést, egyszerűbb homlokzatot kapott a Nagyszeminárium, historikus épületek jelentek meg. 1938-ban megújult a Gizella kápolna, majd a várnegyed új bejáratot kapott: a Hősök Kapuját. A várhegy „legfrissebb” felfedezése pedig legrégebbi épület: a Szent György kápolna megtalálása volt 1957-ben.

A várnegyed műemlékileg védett terület, épületei az Országos Műemlékek Jegyzékében is szerepelnek.

4. kép

A veszprémi várnegyed mai épületei

Egykori külső vár:

Vár u.1. Ipartestület székháza

Az egykori FECSKENDŐHÁZ emlékét megőrizték a vörös kőkeretű kapuívек, a falfülkében álló Szent Flórián szobor, valamint az 1814-ben kialakított homlokzaton a magyar nyelvű kronosztikon: „VárosI poLgárok pénzén épüLe föL e ház. Itt tüzi pusztítás VÉDeLeM eszköze áLL”. A felirat felett Veszprém város kőbe vésett címere, rajta a kardot kirántó lovas látható.

Hősök kapuja

Az 1939-ben elkészült épület belső terében eredetileg az Ismeretlen Katona szarkofágja állt, később alkalmi kiállításoknak adott helyet. Teljes felújítását követően ma a Laczkó Dezső Múzeum reprezentatív vártörténeti kiállítása látható itt.

Vár u.2.

A barokk kort megelőző beépítésre jellemző, kisméretű, kétszintes épületet rekonstruálták a XX. szd. végén. Volt itt Műemléki Hivatal Kirendeltsége, Tourinform iroda, ma ajándékbolt.

Vár u. 3-5-7 -9-11-13.

A Hősök kapujától az utca bal oldalán elkanyarodó kis zsákutcában láthatóak a terepszinthez alkalmazkodó apró, romantikus épületek, melyek a **Vass Gyűjteménynek** adnak helyet. A 7. sz. ház nyugati falán mívés **napóra** látható.

Tűztorony

A legkarakteresebb építmények egyike a várban. A középkori várbástyát 1814-ben – a Fecskendőházzal egyidejűleg – Tummler Henrik tervei szerint építették át a késő-barokk „vigyázó” toronnyá. Csúcsdíszre 1989 óta újra az eredeti.

Vár u. 15-17.

A **Simoga-házban**, valamint az udvaráról nyíló az épületben /irodák/ kapott helyet **Művészetek Háza**, amely színvonalas időszakos kiállításokkal a **Csikász Galériát** üzemelteti. Az udvari szárnyban vendéglő található.

Vár u.4.

Az 1775-ben épült **Havranek-ház** – ma ügyészégi épület, figyelemre méltó felülvilágító, kőkeretes gyalogkapuval rendelkezik.

Vár u.6

1896-ban épült az utolsó kanonok-házként historizáló stílusban az egykori megyeház istállója, kocsiszínya helyén. A Veszprém Megyei **Ügyészségnek** ad otthont.

Vár u.19.

Az 1905-ben épült, oroszlánfejek sorával díszített **historizálóTörvényszék** ma a **Megyei Bíróság** épülete, a hajdani Vármegyeház helyére épült. Főkapuján keresztül az egykori, jelenleg üresen álló veszprémi börtön 5. emeleti szintje érhető el. (A hatalmas épület a várhegy nyugati oldala felől látható teljes egészében, kontrasztként az alatta húzódó Jókai utca apró házai felett.)

Vár u.21.

Az egykori **Agg papok háza** – Fellner Jakab alkotása 1778-ból – a barokk építészet gyöngyszeme. Az épületben jó ideig a Közgazdasági Technikum oktatása folyt, majd a Megyei Pedagógiai Intézet működött itt. Ma a Mária Rádió székhelye.

Vár u.8-10.

Itt az 1711-től tanító piarista rend egykori **iskola-rendház-templom** együttese áll. Az **iskola** alagsora és földszintje 1778-ban, Mária Terézia osztrák császárnő támogatásával épült – előbb 1821-ben, majd 1893-ban bővítették, jelenlegi formáját 1905-ben nyerte el. Utcai

homlokzatát **emléktáblák**: Csikász Imre reliefje az egykor itt tanult Batsányi János költőn, az intézmény 1956-os mártír tanára, Dr. Brusznai Árpád és a piaristák tiszteletére kerültek elhelyezésre.

Az iskolatömbhöz szervesen kapcsolódik a Tiethart József veszprémi kőművesmester által épített egykori **piarista rendház**, amely évtizedekig a Veszprém Megyei Levéltárnak, majd a Megyei Múzeumi Igazgatóságnak adott otthont. Homlokzatán két falfülkében gyönyörű barokk festmények láthatók: a felső a gyermek Szűz Máriát olvasni tanító Szent Annát, az alsó a rendalapító Kalazanci Szent Józsefet ábrázolják.

A Szűz Mária és Szent Imre tiszteletére felszentelt piarista templom ma a város **Helyőrségi temploma** is, színvonalas egyházi kiállításai sok látogatót vonzanak.

Vár u. 23-25.

Szolídabb, klasszicista püspökségi épületek, részben lakásokkal, részben közösségi funkcióval.

Vár u.27.

A Szent Mihály Főplébánia historizáló stílusú épülete. Homlokzatának figurális díszei utalnak arra, hogy az Angolkisasszonyok Intézetével és templomával egyidejűleg, 1860 körül épült ki jelenlegi formájában.

Egykori belső vár

Vár u.12.

Püspöki alkalmazottak háza. A Püspöki palotával egyidejűleg épült a barokk, egyszintes épület – Fellner Jakab műve -, emeletráépítése az 1980-as években készült.

Vár u.29.

A hajdani várfalak és három lakóház épületelemeinek felhasználásával 1751-ben elkészült **Dubniczay-ház** a vár egyik legszebb barokk ékessége. Homlokzatán a felirat: „**Non est mortale, quod opto**”/ nem halandó az, amire vágyom./ Az 1950-es évekig kanonoki lakások, majd irodák, házasságkötő terem és időszakos kiállítások befogadó helye volt. 2006-tól a **László Károly Gyűjtemény, Várgaléria és Tegularium** otthona.

Vár u.31.

1733-ban **Padányi Bíró Márton** földszintes kanonoki házat építtetett, majd 1772-ben **Ghiczey István** emelettel kiegészítette. Jelenlegi barokk homlokzata ekkor készült. Az épület államosítását követően a Természetvédelmi Hivatal és a Földtani Intézet székhelye volt, ma a **Szaléziánium** – érsekségi látogatóközpont kiállításai, rendezvényei, kávézójának helye.

Vár u.14.

1767-1778 között, **Fellner Jakab** tervei alapján épült barokk **Püspöki Palota** a vár legnagyobb, legimpozánsabb épülete, a mindenkori Veszprémi Érsek lakhelye, emellett Veszprém város legfontosabb turisztikai célpontja. Az épület homlokzatán az építtető: Koller Ignác püspök címere látható.

Belső, kiemelt művészeti értékű tereinek jelentős részét a nagyközönség előtt is megnyitották, időszakos kiállításoknak és színvonalas kamarakonzerteknek is helyet ad.

Vár u.16.

A XIII. században már létező **Gizella kápolna** különleges művészettörténeti érték. Az egykori palotakápolna kétszintes volt, a középkori püspökvárból is meg lehetett közelíteni. 1938-ban nyitották meg a nagyközönség előtt. Hálóboltozata, zárókövei, északi falának apostolfreskói méltán vonzzák érdeklődők sokaságát.

Vár u.18.

A Nagypréposti Ház a vár egyik legszebb barokk épülete. Homlokzatán latin nyelvű kronosztikon olvasható: „LaChrIMae tVae et pII pLoratVs tVI eXaVDItI sVnt” /Sírásod és kegyes jajongásod távolról hallatik 1741/. az épület ma a **Római Katolikus Érseki Hivatal**.

Szent Mihály Székesegyház

A vár központi helyén már a Veszprémi Püspökség alapításakor templom állt. Az évszázadok harcai, tűzvészei sokszor lerombolták, majd újjáépítették. 1380 után épült altemploma, gótikus szentélye. A török korban szinte teljesen rommá vált, 1704-ben Heister felégettette, 1723-ban a barokk, 1910-ben a ma is látható neoromán stílusban átépült. A „Basilica Minor” rangot viselő Isten Háza kövei az ezer év történéseit mesélik egyedi művészettörténeti értékekkel.

Szent György Kápolna

Szent István király Basileosz bizánci császártól kapott Szent György ereklyéjének épült itt a rotunda, valószínű még a székesegyház építését megelőzően. A XIII. században nyolcszögletűre átépítették. A középkor ismert, híres búcsújáró helye volt. Vetési Albert püspök (+1486) ide temetkezett. A török kor csatái, tűzvészek következtében már a barokk kor kezdetére megsemmisült. 1957-ben a véletlen szerencsének köszönhetően bukkantak romjaira.

Küszöbkövébe vésett felirat : „In limie no sedeto”-a küszöbre ne üljetek.

A legenda szerint itt tett fogadalmat Szent Imre herceg.

Vár u. 33.

Ferences templom /ép.1730 körül/ és **rendház** /ép.1776 /. A Szent István tiszteletére felszentelt templom eredetileg barokk homlokzattal, kis huszártoronnyal épült. Az 1909. április 2.-i tűzvész utáni helyreállítással kaptat neo-gót tornyát, a ma látható egyszerű homlokzatát.

A templom szentélye alatti kriptában alussza örök álmát **Ányos Pál** költő /+1784/az egykori szerzetesek és neves veszprémi polgárok között.

A **rendház** copf stílusú faragott bejáratán a felirat:”Proidentiae divinae sacrum”-Isteni gondviselésnek szentelve. Az épület ma **Szent Ferenc papi otthon**.

Vár u. 35.

Tejfalussy-ház 1775-ből. Az emeletes barokk épület a mai Vár utcából egy hosszú, több kis épületet felfűző „Térj meg” utcácskával közelíthető meg. A ház közvetlenül a vár-sziklatömb szélén húzódó „kettős várfalra” épült;ennek nyomai a pincéjéből nyíló függőkertjében jól érzékelhetőek. Ma a **Gizella Királyné Egyháztörténeti Gyűjtemény** épülete.

Vár u.37.

Dravecz-ház: 1773-ban épült örkanonoki ház, ami Babocsay Ferenc várkapitány háza és a Rosnay-féle ház helyén épült. Ma a Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Akadémiai Bizottságának székháza.

Vár u.20.

Az egykori **Nagyszeminárium** – az utca utolsó, hatalmas épülete – Fellner Jakab alkotása, 1782-ből. Az épületet barokk díszektől egy tűzvészt követő helyreállítás alkalmával fosztották meg, az építményt pedig egy szinttel megemelték. Itt működött az 1948-ban alapított Veszprémi Egyetem első kollégiuma – ma részben újra ezt a szerepet tölti be a **Pannon Egyetem** oktatási részlegei mellett.

Vár u.39.

A **Körmeny-házat** 1701-1725 között barokk stílusban építették. 1823 körül klasszicista jegyekkel alakult ki a mai homlokzata. A II. világháborút követően – egyre leromlottabb – lakóház volt, majd az Államigazgatási Főiskola – ma a **Pannon Egyetem** épülete.

[GyLK]

4. kép helye

4. Adatsorok

Az összegyűjtött és felsorolt adatok összeállítása akképpen történt, hogy az egyes felvett tételeket nem kimondottan a tárgya, hanem dinamikája szerint csoportosítottuk. Így előfordul, hogy ugyanaz az esemény több besorolásban is szerepel, pl. a Tűztorony és a Fecskendőház építése/felújítása mint közigazgatási fejlemény, mint építészeti teljesítmény és mint a társadalmi tudatosításra irányuló jelképesség is. Mindez még jobban aláhúzza az összeállítás bővíthetőségét, egyben az egész értéktári felvételi kezdeményezés gondolatébresztő jellegét és hasznos tanulságokra vezető mivoltát.

A háttéranyagban a felvett tételek adatforrása is megtalálható.

(1)

Egyházi, világi rangemelkedés, közigazgatási, közhivatali fejlemények

Kor, év (napi kelet)	Tárgy	Megjegyzések
1009 vagy előtte	A veszprémi püspökség megalapítása. A püspökség területe – későbbi nevükön – Veszprém, Zala, Fejér és Pilis vármegyékre terjed ki.	
XII. szd.	A veszprémi káptalan a püspöki és érseki joghatóság alól kivéve, közvetlenül a szentszéknek van alárendelve.	
1313	Károly Róbert király felhatalmazza a mindenkori veszprémi püspököt Veszprém vármegye örökös ispáni tisztségével (későbbi nevén: főispánságával).	
1552	A török hódítás következtében a püspök és a káptalan mint a város földesurai bizonytalan időre elhagyják Veszprémet.	
1628	Sennyei István püspök visszatér Sümegről Veszprémbe.	
1629	A Külső-Várban felépül a protestáns végvári katonák számára a város legelső református temploma.	
1630	A káptalan is visszaköltözik. A káptalannak mint hiteleshelynek a vármegye határain messze túlra kiterjed az illetékessége.	
1677	A ferences rend megtelepedése a Belső-Várban.	
XVIII. szd.	Volkra IX. János, Esterházy Imre, Acsády IX. Péter, Padányi Biró II. Márton, Koller Ignác és Bajzáth I. József püspökök korszaka a veszprémi róm. kat. püspökség helyreállításának és a kornak megfelelő megújításának ideje.	
1711	A piarista rend megtelepítése a Külső-Várban.	
1716	Királyi rendelet értelmében a végváriak vallásszabadsága megszűnik, a református intézményeket a katolikus püspök elúzi a Várból.	
1717	A püspök visszakapja a várkapitánytól a palotáját.	
1730	Az épülő új püspöki palota szolgál egyúttal megyegyűlések céljára.	
1746-tól	A polgári város küzdelme – lényegében földesurai ellen	

	– a szabad királyi városi rangért, amely azonban a rendi korszak végéig (1848) sem jár sikerrel.
1763	A Külső-Várban elkészül a vármegye önálló székháza.
1773	Koller Ignác püspök halálával véget ér Veszprémben a püspök-főispánok több évszázados kora. Ezután világi személyek viselik a központi államhatalmat képviselő főispáni tisztséget.
1777	Az egyházmegyék átszervezésével határmódosításokra is sor kerül. A veszprémi egyházmegye a győritől megkapja a pápai főesperességet, viszont területeket ad át az újonnan szervezett szombathelyi és székesfehérvári püspökségeknek.
1786–1790	II. József király rendeletére a vármegye székhelye átmenetileg Pápán, átköltözik a hivatali szervezet is.
1817, 1814	A Tűztorony átépítésével együtt városház céljára megépül a Fecskendőház is.
1854	A régi Vármegyeház 1846-tól tervezett átépítése a Hosszú utca felé 1847-től épülő új szárny átadásával fejeződik be, melyet börtönként használnak.
1885	A város tanácsa átköltözik a Fecskendőházból a Kapuváry-házba.
1887	Az új vármegyeház elkészültével kivonulnak a Várból a megyei közigazgatás hivatalai.
1981. IX. 9.	II. János Pál pápa a „basilica minor” címet adományozza a Székesegyháznak.
1993. V. 30. (pünkösöd)	II. János Pál pápa a veszprémi püspökséget érsekségi rangra emeli. Az egyházmegye főegyházmegyei rangra emelkedik, hozzátartozik a korábbi veszprémi egyházmegyétől leválasztott új kaposvári egyházmegye és a szombathelyi egyházmegye.
2003. V. 24.	A Kádárta felé megépült új büntetésvégrehajtási intézet átadásával a Vár megszabadul a börtöntől.
2005	A három megyére kiterjedő illetékességű Balaton-felvidéki Nemzeti Parknak a Biró-Giczey-házban működő Igazgatósága Csopakra települ át.
2009. X. 29.	A Szt. Imre-templom (a volt piarista templom) ezután helyőrségi templomként is funkcionál.

[SB '15]

(2)

Oktatási, tudományos, művészeti, közművelődési fejlemények

Kor, év (napi kelet)	Tárgy	Megjegyzések
1762	Padányi Biró Márton püspök 6 hivatásos zenészt alkalmaz a Székesegyházban.	
1772	A Püspöki Palota elkészültével történelmi léptékű lehetőség nyílik számtalan tudományos és művészeti érték gyűjtésére és biztonságos megőrzésére. A Püspöki Palota ma is az Érseki és	

	Főkáptalami Levéltárnak, az Érseki Könyvtárnak az otthona és sok további kegytárgy, műtárgy, enteriőr őrző- és kiállítóhelye.
1852	Elkészül a székesegyházi kottatárnak mintegy 1100 zeneművet tartalmazó katalógusa.
1935. VIII. 12–18.	A Veszprémi Hetek alkalmából egyházzenei hangverseny a Székesegyházban, toronyzene a Tűztoronyból, a versenyző zenekarok tábori miséje.
1948	A Volkra püspök által 1711-ben alapított piarista gimnáziumot államosítják, helyébe az Állami Gimnázium kerül, melynek névadója 1953-tól Lovassy László.
1952	A Volkra püspök által 1711-ben létesített papnevelő intézetet bezárják. A volt Nagyszeminárium épülete egyetemi diákothonná válik.
1957	A közigazgatási szakemberképzés érdekében megszervezik a tanácsakadémiát a volt Nagyszeminárium épületében. Ilyen intézet kezdetben mindössze 3 helyen működött az országban.
1965. V. 22.	Az I. Országos Kamarazenekari Fesztivál megnyitása, ünnepi fanfárok a Tűztorony erkélyén.
1967. VII. 25.	Veszprém Város Vegyeskarának alkalmi hangversenye a Püspöki Palota lépcsőin, ez a későbbi várkoncertek ötletadója.
1968	Jancsó Miklós „Fényes szelek” című filmje egyes jeleneteit a Várban forgatják.
1968	Az új épületbe költözése során a Lovassy László Gimnázium elhagyja a Várat, helyét a közgazdasági szakközépiskola veszi birtokba.
1970. VII. 22.	Az Országos Filharmónia első várkoncertje Veszprémben.
1978. VI. 14.	A Magyar Tudományos Akadémiának 1972-ben Veszprémben szerveződik az észak-dunántúli területi bizottsága, a VEAB. A székházként kapott Dravecz-házat ekkor avatják.
1979	A megyei levéltár önálló székházat kap a volt Piarista rendházban.
1982	A Wagner-film egyes jeleneteit a Várban forgatják (Richard Burtonnel).
1985	A Tejfalusy-házban megnyílik a veszprémi püspökség egyházművészeti gyűjteménye (későbbi nevén: Boldog Gizella Királyné Múzeum).
1985	A megyei levéltár II. sz. épületeként megkapja a Havranek-házat, melyet aztán 2004-ig használhat.
1992. VI. 27.	Asztalos István és Kovács Attila Börtönmusicaljének bemutatója a Vár színpadán.
1993	A Várban kap otthont a Művészetek Háza.
1998	A Simoga-házban képzőművészeti kiállítóhely nyílik Csikász Galéria néven.
2000. VIII. 19.	Az I. „Vivace” nemzetközi kórusfesztivál gálakoncertje a Várban.
2001. VIII. 19.	Kovács Attila Veszprémi miséjének ősbemutatója a Székesegyházban.

2002	A Sobri-film egyes jeleneteit a Várban forgatják.
2003	A Pannon Egyetem töb épületet szerez a Várban (bölcseztudományi jellegű tanszékek, ill. kollégium számára).
2003. VI. 7.	A Várban kap otthont a Modern Képtár – Vass László Gyűjtemény.
2005	A megyei levéltár új székházba költözése után a volt Piarista rendházat a megyei múzeumi igazgatóság kapja meg, azonban csak egy évig használhatja.
2006	A Dubniczay-házban kap helyet a László Károly Gyűjtemény és a Magyar Építőipari Múzeum téglagyűjteménye, a Tegulárium.
2008	Megürül a volt piarista gimnázium épülete.
2011. XI.	A Biró–Giczey-házban megnyílik az érsekség turisztikai és látogatóközpontja, a Szaleziánium.
2013. III. 18.	Tamás Ákos porcelán Krisztus-szobrának avatása a Benedek-hegy bejáratánál.

[SB '15]

(3)

Ostromok, megszállások, tűzvészek, a veszprémi Vár szenvedései

Kor, év (napi kelet)	Tárgy	Megjegyzések
1276	A Csák Péter-féle barbár pusztítás.	
1527	Zápolya János ellenkirály elfoglalja Veszprémet. I. Habsburg Ferdinánd király hamarosan visszafoglalja.	
1537	Török Bálin elfoglalja Veszprémet.	
1538	Ferdinánd király visszaveszi Veszprémet.	
1552–1566	Török uralom.	
1557	Tűzvész.	
1593–1598	Török uralom.	
1605–1608	Török uralom.	
1620	Bethlen Gábor elfoglalja Veszprémet.	
1622	Zichy Pál visszafoglalja Veszprémet.	
1683	A veszprémi Vár rövid időre a törökkel szövetséges Thököly kezén.	
1693	Tűzvész.	
1704	Heister császári tábornok feldúlja Veszprémet.	
1809. VI. 24.	Napóleon francia katonái néhány napra megszállják Veszprémet.	
1810. I. 14.	A móri földrengés Veszprémben is érezhető. Megsérül a Tűztorony, a Vármegyeház stb.	
1848. IV. 11.	Az osztrák császári katonák elhagyják a várost.	
1849. I. 16.	A császári csapatok megszállják Veszprémet. I. 18-án a templomtornyokon már sárga-fekete zászlók lobognak.	
1849. IV. 26.	A császári csapatok kivonulnak Veszprémből.	

1849. VIII. 7.	Megint császári lobogó leng a Tűztoronyon.
1909. IV. 2.	Nagy tűzvész a Vár nyugati házsorán és a Váralján.
1919. VIII. 16–X. 4.	Veszprém román megszállás alatt.
1944. III. 20.	Veszprém német megszállása.
1945. III. 23.	A II. világháborúban Veszprém átesik a fronton. A várost a háborúban 85 légitámadás éri; a Várban a piarista gimnáziumnak 50%-os az épületkára, súlyos a sérülése a törvénytöréseknek is.
1956. XI. 5.	A forradalom leverése során a szovjet fegyveres erők Veszprémben utolsóként a Várat foglalják el. Az ellenálló egyetemista nemzetőröknek egy része az akkori diákszállónak (a volt Nagyszemináriumnak) a pincéjébe, a Vár lakói a püspöki palota pincéjébe menekülnek.
1956. XI. 8.	Az elfogott és a börtönben fogva tartott veszprémieket, többségükben egyetemi hallgatókat és néhány oktatót, közel 100 embert a szovjet belügyi hatóságok Ungvárra, majd Sztrijbe hurcolják. Másfél hónap után szállítják őket haza.

[SB '15]

(4)

Építészet, műemlékvédelem, műszaki fejlesztés

Kor, év (napi kelet)	Tárgy	Megjegyzések
1723	A Székesegyház barokk stílusú helyreállítása.	
1740 körül	A Piarista rendház első épületrészének (az utcára merőleges szárnynak) a megépítése.	
1741	Megépül a Nagypréposti palota.	
1750	A Szentháromság-szobor felállítása.	
1751	Megépül a Dubniczay-ház.	
1764	Elkészül Tumler Györgynek és fiának, Henriknek a műve, az Úr-kút vizét a Várba feljuttató nyomókút.	
1765–1776	Fellner Jakab tervei szerint megépül a Püspöki Palota.	
1769–1772	Koller Ignác püspök helyreállíttatja a Gizellakápolnát. A rekonstrukció hazánk egyik legkorábbi műemléki helyreállításának tekinthető.	
1773–1782	Megépül a Nagyszeminárium.	
1776	Felépül a Ferences rendház.	
1778	Fellner Jakab tervei szerint megépül az Agg papok Háza.	
1811–1814	Elkészül a Fecskendőház.	
1811–1817	A Tűztorony megmagasítása.	
1828–1836	Megépül a Piarista templom.	
1847	A régi Vármegyeház átépítése megkezdődik. Új	

	szárny épül a Hosszú utca felé, mely 2003-ig börtönként funkcionál.
1884	Megépül a piarista rendház nyugati szárnyának földszintje, ezzel bezáródik az udvara. Ez a szárny 1892-ben kap emeletet.
1891	A Tűztorony felújítása.
1893	A piarista gimnázium épületére felhúzzák a II. emeletet.
1898	A város legfontosabbnak számító részén acetilgázos közvilágítást építenek ki. A 102 db lámpa sora a Tűztoronytól a Komakút térig tart, a gáztartály és a fejlesztő a várkapu közelében.
1900	Új épületszárnyal bővítik a régi Vármegyeházat északról.
1902	A piarista gimnázium épületét délről kiegészítik a tornatermet és rajztermet magában foglaló egyemeletes szárnyal. A mai állapot kialakulása.
1905–1906	A régi Vármegyeházat teljesen lebontják, helyére az 1900-ban épült rész stílusában húzzák fel az új szárnyat. Ezzel kialakul a mai homlokzat.
1907–1910	A Székesegyház teljes átépítése.
1908. XII. 8.	Az áramszolgáltatás és a közvilágítás kezdete. A város villamosításakor a Várat a mai Sziklay János u. felől látják el villamos energiával.
1933	A Nagyszeminárium épületére megépítik a III. emeletet.
1935–1936	Építészeti elkészül a Hősi kapu.
1937–1938	A Gizella-kápolna újabb restaurálása.
1938	A Szt. István-ünnepségek alkalmából díszkivilágítást kap a Tűztorony és a Vár centruma.
1957	A Vár új útburkolatot kap.
1963–1964	Kísérlet a várkút feltárására.
1968–1976	A Székesegyház nagyarányú felújítása. Tetőcsere, az altemplom helyreállítása. A hajó külső falain (északról és délről) „tanúfalak” kialakítása a középkori részletek bemutatására.
1973–1978	A Dravec-ház felújítása a VEAB számára.
1974–1979	A volt Piarista rendház felújítása a megyei levéltár számára.
1983–1989	A veszprémi Vár nagyszabású rekonstrukciója: állapotfelmérés, pincefeltárás, régészeti feltárás, a sziklafelület letisztítása, megerősítése, várfalfelújítás, támfalmegerősítés, közműalagút építése, útburkolat helyreállítása stb.
1984	A Tűztorony felújítása.
1993	A Nagypréposti palota felújítása az érseki hivatal számára.
2002	A várkút feltárása.
2005–2006	A Dubniczay-ház teljes felújítása.

[SB '15]

Emlékállítás, elismerés, jelképiség, a lokálpatriotizmus erősítése.
A társadalmi tudatosítás, az idegenforgalmi népszerűsítés ügyei

Kor, év (napi kelet)	Tárgy	Megjegyzések
XVIII. szd, vége	Veszprém vármegye 1572. évi eredetű pecsétjében a megyecímer fő motívuma a tölgyfa hajtása, levelekkel, makkokkal. A XVIII. szd. végén feltűnő újabb címerpéldányokon megjelenik egy háromtornyú várfal is, nyitott kapuval, amely minden bizonnyal a veszprémi Belső-Vár kapujának látványából származik.	
1814	A várfeljárón, a Tűztorony alatt megépül a Fecskendőház (tűzoltószertár), emeletén városi hivatali helyiségekkel. A Fecskendőház homlokzatába beépített 15 ágyúgolyó a Vár hősi múltjára emlékeztet minden arra járóat.	
1817	Emléktábla elhelyezése a felújított Vigyázótornyon (Tűztornyon). „Deus est fortitudo.” (Isten a mi erősségünk.)	
1902. V. 14.	Emléktábla állítása Ányos Pál tiszteletére a Ferences-templom homlokzatán.	
1902	Elkészül Pápay Viktor főgimnáziumi rajztanár új műtermes lakóháza (Vár u. 3.). A historizáló jellegű épület az utcát határoló történelmi várfalakra, azok felhasználásával épül meg. Az építkezés a várfalak alapját képező sziklakibúváásokat is meghagyja.	
1905-ig	A XIX. szd. végén világszerte elterjedő képes levelezőlapok (a helyi képes lapok, korabeli kifejezéssel: a „látóképes” levelezőlapok) az idegenforgalmi propagandának nagyon hatékony eszközévé válnak. Az 1905 előtti klasszikus korszakból a megyei levéltárban veszprémi látképpel 28 db található, közülük 15 db a Várat vagy részletét ábrázolja.	
1906	Befejeződik a Törvényszék radikális átépítése. A régi Vármegyeházát alapjáig elbontva, a mai épület 1900-ban létesült északi felével azonos, eklektikus stílusú épületrész kerül a XVIII. szd-i barokk megyeház helyébe. A kor ízlése szellemében ezzel szinte egyöntetű, monoton egyemeletsoros homlokzatot kap a Külső-Vár nyugati házsora.	
1909	Az 1909. IV. 3-i tűzvész emléktáblája a papi otthon épületében.	
1909	A tűzvészben leégett tetőzetű Ferences-templomot neoromán stílusban építik újjá és a rend hagyományaitól eltérő módon építenek hozzá tornyot.	
1910. VI. 19.	Emléktábla állítása bronzplakettel Batsányi János tiszteletére a piarista gimnázium homlokzatán.	
1910. X. 4.	A „régí román stílbén művészi érzékkel visszaállított s	

	újjraépített székesegyház” felszentelése. A barokk székesegyház teljes átépítése az épített kulturális örökség ápolásának XIX. szd-végi felfogása szerint történik: a 900 évvel korábbi eredetinek vélt állapot újraalkotásával.
1923. XII. 9.	I. világháborús emléktábla avatása az Ipartestület székházában.
1926	A „Vasplakát” kifüggesztése az Orgonistalok oldalfalán. A város első idegenforgalmi tájékoztató táblája, Gutheil Jenő szövegével (két nyelven).
1927	Megjelenik Dornay Béla Bakony című útikalauza, benne a városnak és a Várnak ma is hasznos, topográfiai rendű leírásával.
1929. XI. 1.	I. világháborús emléktábla avatása a piarista gimnázium épületében.
1936	A Várkút renoválása, megmagasítása és kávéjának felirattal való ellátása: „Civitas ubi olim fontes uberrimi culturae gentis hungarorum eruperant”. (Ez az a város, melyben egykor bőségesen fakadtak a magyar kultúra forrásai.)
1937. X–XII.	A Veszprémről készült turisztikai film bemutatása.
1937	A Székesegyháznak az I. világháborúban elhurcolt 5 harangjából 3-at pótolnak.
1938	Színes utcatérképet adnak ki Veszprémről a Budapest székesfőváros kirándulóvonatai című útikalauzsorozat Veszprémről és Herendről szóló füzeté mellékleteként.
1938	A Gizella-kápolna helyreállítása. Az oltár új felirata: „Őseink hite a jövő reménye.”
1938	A középkori veszprémi főiskola emléktáblájának elhelyezése a Püspöki Palota északi oldalhomlokzatán.
1938	A Vetési-oszlopfő áthelyezése a Vár fokáról (a bástyakilátótól) a Belső-Vár előtti teresedésre. Felirata: „In Deo faciemus virtutem.” (Isten nevében teszünk jót.)
1939. VI. 11.	Szt. István király és Gizella királyné szobrának avatása. (Ispánky József alkotása.)
1939. VI. 18.	A Hősi Kapu átadása. A Vár, sőt, a város első modern, többfunkciós emlékmű alkotása: a történelmi várkapu (Öregkapu) helyének jelzője + I. világháborús emlékhely a Hősök Termével + tetőterasz kilátóhely.
1940	Szt. Imre szobrának avatása a Szt. György-kápolnánál. (Erdey Dezső alkotása.)
1956. X. 26.	A forradalom kitörése után néhány nappal a felkelők eltávolítják a Tűztorony csúcsáról a vörös csillagot. A csúcscsúsz nélkül álló toronyra 1957. III. 12-én – átmenetileg – még a koronás címer kerül vissza.
1958	Megjelenik a II. világháború utáni első turisztikai célú várostérkép (utcatérkép). Melléktérképén, nagyobb méretarányban, egyedül a Vár ábrázolása. Ugyanígy az 1964. évi térképen is. Az 1969-es kiadású várostérkép melléktérképén a Vár már a Belvárossal együtt ábrázolva.

1960-as–1970-es évek	A Várkert a veszprémi ifjúság kedvelt zenés szabadtéri szórakozóhelye.
1967	Kilenc rangos szerzőtől megjelenik a II. világháború utáni első igényes városkalauz a Panoráma Kiadó útikönyvsorozatában.
1974	Beöthy István nagyprépost pótolja a Székesegyház 4. hiányzó harangját. A Szt. József-harang (Beöthy-harang) 700 kg súlyú, 110 cm alsó átmérőjű.
1987. XII. 17.	A Vár utca nevének visszaállítása (az 1950. IV. 4. óta hivatalos „Tolbuhin marsall utca” név helyett).
1988. VIII. 19.	Géza fejedelem és István király domborművének avatása a volt Nagyszeminárium falán (Kő Pál alkotása).
1989. VI. 7.	Emléktábla állítása Bruszniai Árpád tiszteletére.
1989	A Tűztorony csúcsára visszakerül a koronás címer.
1996. V. 4.	Mindszenty József mellszobrának avatása. Elhelyezve a Székesegyházban.
1996	Panteon, merőben újszerű gyűjteményes emlékhely létesül a Tűztorony udvarán. A Panteon mint évente bővülő veszprémi emlékhely legelső táblájának állítása ekkor történik.
1996. VIII. 15.	Emléktábla állítása a volt Piarista (kegyestanítórendi) rendházon a magyar oktatás millenniuma tiszteletére.
1996	Művészi kivitelű ivókút létesül a várkapunál a turisták számára.
1997. X. 25.	Szt. István és Koppány csatája 1000 éves évfordulóján emléktábla avatása a Hősi Kapu kiegészítéseként.
2006. XI. 4.	Az 1956-os forradalom magyar katonaáldozatainak tiszteletére állított emléktábla avatása a Hősi Kapu kiegészítéseként.
2011	Emléktábla elhelyezése a volt Piarista gimnázium déli szárnyán a piarista rend veszprémi letelepedésének 300. évfordulója emlékére.
2011	Bronz emléktábla állítása a várkapunál Verancsics Fausztusz tiszteletére.
2013. XI. 7.	A Szovjetunióba elhurcolt '56-os egyetemisták emléktáblájának avatása a Törvényszék homlokzatán.
2014. III. 15.	Megnyílik a felújított Hősi kapu, korszerű turisztikai látogatóközponttá alakítva.
2014	A veszprémi Vár utca mint történelmi emlékhely megjelölése kétnyelvű felirattal a Hősi kapu előtti térségen.

[SB '15]

(6)

Szentjeink megbecsülése, kiemelkedő ünnepi alkalmak,
nagyobb rendezvények, rendezvénysorozatok

Kor, év (napi kelet)	Tárgy	Megjegyzések
1083	I. László király „oltárra emeli” (szentté avatja) István királyt és fiát , Imre herceget.	
1813. XII. 13.	Hangversenyt rendeznek a régi Vármegyeházban a lipcsei Népek Csatája osztrák hőseinek emlékére.	
1857. V.	Királylátogatás: Ferenc József Veszprémben. Ennek alkalmából jelentős „városszépítő” munkálatok: a várfeljáró rendezése (a város főterének bővítése a Bohmayer-ház elbontásával), a Püspöki Palota renoválása stb.	
1857. IX. 27.	Első alkalommal lép fel hegedűjátékával a Székesegyházban az akkor 12 éves Auer Lipót.	
1896. V. 11.	Veszprém vármegye a Székesegyházban tartott hálaadó istentisztelettel kezdi millenniumi megemlékezését.	
1897. X. 6.	Gyászistentisztelet az aradi vértanúk tiszteletére a Ferences-templomban.	
1908. IX. 15–18.	Királylátogatás: Ferenc József Veszprémben. Az uralkodó a Püspöki Palotában száll meg.	
1935. VIII. 11–18, VIII. 30–IX. 3.	„Veszprémi Hetek”, a Balaton–Veszprém–Bakony ünnepei. A város első ünnepi hete.	
1938. IX. 30–X. 15.	Szt. István-évi ünnepi hetek. A tervezett rendezvények zöme az I. bécsi döntés (a dél-szlovákiai területsáv felszabadulása) következtében elmarad vagy későbbre tolódik.	
1957	Ásatásai során Hungler József tanár és csapata rábukkan a Szt. György-kápolna alapfalaira.	
1975	VI. Pál pápa boldoggá avatja Gizella magyar királynét, Szt. István hitvesét (Boldog Bajor Gizella).	
1988. V. 1.	Harangjáték avatása a Tűztoronyban.	
1988. V. 7–8.	A Szent Jobb köszöntése Veszprémben. A négy évtized után újra országos körútra induló ereklye ünnepélyes fogadása.	
1988. VIII. 15–19.	Szt. István-napi emlékünnep.	
1988. IX. 27–X. 2.	Nemzetközi oklevéltörténeti szimpozium a VEAB-ban.	
1988. X. 11–12.	A kormányközi Magyar–NDK Történelem- és Kultúra Bizottság legutolsó ülése a VEAB-ban.	
1990-es évek	A rendszerváltás után a Gizella-kultusz újjászületik Veszprémben.	

1991.	A VEAB Széchenyi-émléklése, lóáldás stb.
1992. V. 7–24.	Az I. Gizella-napoknak mint a város évente ismétlődő saját ünnepnapjának a rendezvényei. A Gizella-napok fő rendezvényeinek színhelye a továbbiakban is általában a Szentháromság tér.
1992. VIII. 20.	A Szentháromság-szobor helyreállítás utáni felavatása.
1993. IX. 12.	Hagyományörző lovasok ünnepélyes indulása Lipcsébe a Népek Csataja 180. évfordulója tiszteletére.
1996. V. 4.	A Gizella-ereklye megérkezése Passauból. A Szent Jobb és a Gizella-ereklye ünnepélyes találkozója a királyi pár házasságkötésének 1000. évfordulója, valamint az egyházmegye fennállásának millenniuma tiszteletére.
1999. V. 8.	Boldog Gizella ereklyéinek bemutatása.
2001. VIII. 17–X. 23.	42 db Árpád-kori eredeti oklevél kiállítása a Gizella Királyné Múzeumban a Veszprém megyei millenniumi megemlékezések keretében.
2004. VIII.	Az I. Veszprémi Ünnepi Játékok (későbbi nevén: Veszprémfest) évente ismétlődő nemzetközi modern zenei fesztivál rendezése. Helyszíne rendszerint a Szentháromság tér.
2014.	Ünnepélyes katonai eskü.

[SB '15]

5. Válogatott szakirodalmi címjegyzék

A címek felsorolása csak viszonylagos lehet. A tematika szerteágazó jellege miatt szinte korlátlanul bővíthető. Nehézséget okoz viszont az adatok egy részénél tapasztalt ellentmondásosság, pontatlanság.

Ajánlott helyismereti-várostarténeti minimum:

- Balassa László--Kralovánszky Alán: Veszprém. 2. kiad. Medicina Kvk., Bp., 2006: 256 oldal. Panoráma -- Magyar városok sor.
- Korompay György: Veszprém. 2., átdolg., bőv. kiad. Műszaki Kvk., Bp., 1957: 276 oldal. Városképek -- műemlékek sor.
- Gutheil Jenő: Az Árpád-kori Veszprém. Kiad.: Veszprém megyei Levéltár, Vp., 1977 [1978!]: 392 oldal + képtáblák.
- Hungler József: A török kori Veszprém. Veszprém M. Lvt., Vp., 1986: 228 oldal + képtáblák + térképmelléklet.
- Hungler József: Veszprém településtörténete. Eötvös K. M. Kvt., 1988: 384 oldal.
- Dornyay Béla: Bakony. (Utikalauz.) Turistaság és Alpinizmus Rt., Bp., 1927: 424 oldal + mellékletek. Benne Veszprémről: 156--191. old.
- Cholnoky Jenő: Veszprém. Balatoni Társaság, Bp.--Kalocsa, 1938. Hasonmás kiad.: Szokoly Antikvárium, H. n., é. n. [Vp., 1993]: 184 oldal.
- Veszprém. (Útikönyv.) Szerk.: Vajkay Aurél. 2., átdolg. kiad. Panoráma Kvk., 1973: 255 oldal + térképmelléklet.

- Éri István: Veszprém. Corvina K., Bp., 1972: 43 oldal + 40 képpoldal. Műemlékeink sor.

További, gyakrabban használt művek:

- Magyarország régészeti topográfiája. 2. kötet: A veszprémi járás. Akadémiai K., Bp., 1969: 287 oldal + mellékletek.

- Ila Bálint--Kovacsics József: Veszprém megye helytörténeti lexikona. Akadémiai K., Bp., 1964: 462 oldal.

- A veszprémi egyházmegye papságának névtára, 1975. Vp., 1975: 424 oldal. Benne: az egyházmegye története; plébániatörténetek.

- Lukcsics Pál--Pfeiffer János: A veszprémi püspöki vár a katolikus restauráció korában. Egyházmegyei Könyvnyomda, Vp., 1933: 254 oldal. Hasonmás kiad.: Szokoly Antikvárium, [Vp.], 1997.

- Varga Béla: Veszprém város lexikona. K. n., Vp., 2009: 976 oldal.

- Emlékhelyek Veszprém megyében. Főszerk.: Bándi László. Veszprém M. Közművelődési Intézet, Vp., 1996: 390 oldal.

- Veress D. Csaba: Várak a Bakonyban. Zrínyi K., Bp., 1983: 271 oldal.

- Balassa László: Veszprém, várnegyed. 2., átdolg., bőv. kiad. TKM Egyesület, Bp., 1999: 24 oldal. TKM Kiskönyvtár 300. sz.

- Dercsényi Balázs: Veszprém, Székesegyház. TKM Szerv. Biz., Bp., 1982: 16 sztl. oldal. TKM Kiskönyvtár, 120. sz.

- Kralovánszky Alán: Veszprém, Gizella-kápolna. TKM Egyesület, Bp., 1986: 16 oldal. TKM Kiskönyvtár, 235. sz.

- Somfai Balázs: A veszprémi Megyeház 100 éve, 1887--1987. MTVB, Vp., 1987: 176 oldal.

- Veress D. Csaba: Napóleon hadai Magyarországon, 1809. Zrínyi K., Bp., 1987: 312 oldal.

- Hudi József: Veszprém megyei parasztnozgalmak 1848/49-ben. Megjelent: Tanulmányok Veszprém megye múltjából. Szerk.: Kredics László. Veszprém M. Lvt., Vp., 1984: 337--529. old.

- Mészáros Gyula: Forradalom és szabadságharc Veszprémben, 1956. Művészetek Háza, Vp., 2001: 574 oldal + mellékletek.

- Molnár Jánosné: "Emlékek nélkül Nemzetnek híre csak árnyék." [I.] Cikkek és tanulmányok Veszprém megye múltjából. MÖK, Vp., 1997: 172 oldal.

- Molnár Jánosné: "Emlékek nélkül Nemzetnek híre csak árnyék", II. Írások Veszprém megye múltjából. EKMK, Vp., 2001: 222 oldal.

- M. Tóth Antal: Újra hallom szép szavát. Veszprém zenéje 1762-től a kiegyezésig. Új Horizont Alapítvány, Vp., 1998: 160 oldal.

[SB '15]